

Власенко О.М. Проблема цінностей у педагогічній системі А.С. Макаренка // Національна освіта у контексті творчості А.Макаренка: Зб. наук. праць /За ред. проф. М. В. Левківського. – Житомир: ЖДЦНТІЕІ, 2003.– С. 64-66.

**Власенко О.М.,
Житомирський педуніверситет**

ПРОБЛЕМА ЦІННОСТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ А.С.МАКАРЕНКА

Особливістю психолого-педагогічного підходу до вивчення ціннісної проблематики є те, що цінності розглядаються крізь призму особистісного ставлення суб'єкта до навколишньої дійсності та особливостей орієнтації в ній.

Позиція особистості й „ціннісний блок” в її структур є системою, яка розвивається і має об'єктивно-суб'єктивний характер. Її об'єктивність обумовлена суспільним буттям, специфікою та рівнем педагогічних та суспільних відносин, потребою соціуму в тих чи інших якостях і моральних нормах, впливом загальнолюдських та морально-етичних цінностей, етнічними традиціями, національним менталітетом.

Разом з тим цінності є суб'єктивними, оскільки вони створюються під впливом свідомості індивіда. Людина завжди має та використовує можливості вибору того чи іншого шляху, мотивованого її потребами, інтересами, переконаннями та врахуванням умов конкретної ситуації.

Необхідність визначення природи і способів буття людських цінностей, їх класифікації, ієрархії, дослідження співвідношення цілісних і внутрішніх властивостей носіїв цінності — речей і явищ, співвідношення цінності та її оцінки, ролі, а також встановлення форми вияву ціннісних критеріїв у розвитку науки пізнання, логічної специфіки оцінних суджень потребує розвитку ціннісних теорій, розроблення змісту цінностей та практики їх використання.

Серед моральних цінностей загальнолюдського звучання розрізняємо: першу категорію, тобто головні людські цінності, що більшою чи меншою мірою входять до всіх інших етичних цінностей (цінність життя, краса, істина, добро, свобода); другу - чесноти (справедливість, сміливість, правдивість, ширість, любов до ближнього, вірність довір'я, скромність, відданість); третю - часткові моральні цінності (здатність дарувати іншим своє духовні надбання; любов, спрямована на ідеалізовану цінність іншої особистості тощо).

Всі вони перебувають у тісному взаємозв'язку, взаємозалежності, взаємозумовленості й мають властивість впливати на психофізіологічний розвиток та формування особистості.

У педагогічній системі А.Макаренка розглядається проблема соціальних цінностей і їх взаємозв'язку з індивідуальними, що є важливим для з'ясування генези, змісту й значення системи цінностей. Вказуючи на цінності освіти в першій третині ХХ ст., М.Богуславський відзначає наступність до- й пореволюційного періодів вітчизняного історико-педагогічного процесу, але водночас підкреслює і їх якісну аксіологічну специфіку, зумовлену зміною в жовтні 1917 р. базових соціокультурних цінностей. Він виділяє інваріантне ядро національних освітніх цінностей російської педагогіки. Сюди він відносить примат духовно-моральної освіти над раціональним знанням; неприйняття освітою утилітарно-прагматичного ухилу; усвідомлену потребу включитися в діяльність «на загальну користь», а не для одержання матеріальних благ. Процес освіти, вважає вчений, є невід'ємною умовою соціалізації особистості, орієнтацією на розвиток особистості дитини, установкою на її творчу діяльність, прагненням гармонізувати запити суспільства та інтереси індивіда (1).

У системі цінностей А. Макаренка можна назвати дві низки провідних орієнтирів. Основна та, в центрі якої людина, її гармонійний розвиток, духовність, свобода, відповідальність, обов'язок як сенс життя. Друга є похідною від першої. До неї входять цінності, які потрібні для розвитку людини: гуманне суспільство, активна діяльність (праця, гра, навчання), краса, ідея гармонії людини й співтовариства (суспільства). Зрозуміло, що названі цінності аж ніяк не вичерпують багатства та різноманітності справжніх цінностей виховання А.Макаренка. Вони лише є моделлю системи аксіологічних орієнтирів, які реалізуються в житті навчально-виховних закладів, якими опікувався А.Макаренко.

Те, що вирізняє специфічність цінностей А.С.Макаренка, міститься в розумінні ним подвійної природно-культурної сутності людини. Він подолав, з одного боку, однобічність теорій, що пояснюють розвиток людини природними потягами (З.Фрейд), генетичне закладеними властивостями (О.Толстой, К.Вентцель), з іншого — недостатність соціоцентричних концепцій, що розглядають специфіку психіки людини тільки як істоти суспільної (О.Лазурський, Л. Виготський). Такі цінності, як свобода й відповідальність, А.С.Макаренко розуміє через співвідношення особистості й співтовариства. Традиційна гуманістична педагогіка вбачає в цьому порушення прав особистості, її можливостей аутентичного розвитку. Але, по суті, розуміння свободи, наприклад К. Роджерсом або В. Франклом, не відрізняється від розуміння цього поняття А.С.Макаренко.

Отже, цінність — це, з одного боку, властивість того чи іншого суспільного предмета, явища, які задовольняють потреби, інтереси, бажання. Інакше кажучи, це соціально значущі уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо. Вони, як правило, не піддаються сумніву, але видозмінюються, є еталоном, ідеалом для людей. З іншого боку, цінності — це відношення суб'єкта до предметів та явищ реальності, яке виражається ціннісними орієнтаціями, соціальними установками, якостями особистості. Тут вони виступають у ролі певної структури особистості. Перший аспект — суспільний, другий — особистісний. Урахування обох — важливий крок у розумінні та практичній реалізації соціалізації шкільної молоді, яка визначена нами як предмет дослідження педагогічної соціології.

Цінності формуються в результаті усвідомлення соціальним суб'єктом своїх потреб у співвідношенні їх з предметами навколишнього світу або в результаті ставлення, яке реалізується в акті оцінки. Систему цінностей соціального суб'єкта можуть складати сутнісно-життєві (уявлення про добро та зло, щастя мету та сутність життя тощо); універсальні: а) вітальні (життя, здоров'я, особиста безпека, добробут, сім'я, родичі, освіта, правопорядок); б) суспільного визнання (працелюбство, соціальний статус та ін.); в) міжособистісного визнання (чесність, альтруїзм, доброзичливість тощо); г) демократичні (свобода слова, совісті, національний суверенітет); партикулярні (належність до малої батьківщини, сім'ї); трансцендентні (віра в Бога, прагнення до абсолюту) цінності.